

Uskonto, elämäkerta, julkisuus:

Pekka Virkamäen Arka ja ahdas ismi

Pekka Virkamäki (2005): *Arka ja ahdas ismi*. Porvoo: WSOY.

Teemu Taira

Uskonto on ollut julkisuudelle jonkinlainen ongelma. Sen ei ole ajateltu olevan tarpeeksi kiinnostava aihe tai sen käsittely on tuntunut vaikealta. Siksi oli yllättävää kun vuonna 2005 markkinoille tuli poikkeuksellinen kirja. Suuri kustannusyhtiö, WSOY, julkaisi Suomen Krishna-yhteisön entisen johtajan Pekka Virkamäen (s. 1959) elämäkerrallisen teoksen *Arka ja ahdas ismi*. Kirja kertoo tekijän liittymisestä Krishna-yhteisöön Ruotsissa ja jatkuvasta hengellisestä kilvoittelusta, joka lopulta päättyy tekijän irtaantumiseen kyseisestä uskonnollisesta yhteisöstä.

Suomessa ei ole julkaistu lukuisia uskonnollisia omaelämäkertoja tai elämäkertoja, varsinkaan jos kyseessä ei ole ollut luterilainen kristillisyyttä tai sen ympärille syntyneet herätysliikkeet. Siksi ensireaktio on epäilevä: onko tässä yritys osoittaa, että vieraat uskonnot ovat vaarallisia yksilön psyykeelle ja identiteetin kehittymiselle, koska ryhmäpaineen ajatellaan manipuloivan yksilöä ja tukahduttavan yksilön tahdon ja kasvun? Tämä on tyypillistä silloin kun kohteena ovat muut kuin niin sanotut maailmanuskonnot. Yleensä tukahduttavuus liitetään vailla selkeitä instituutiorakenteita oleviin eksoottisiin ryhmiin, joita nimitetään lahkoiksi tai kulteiksi.

Takakannessa esitetään, että teoksen kuvaus Krishna-yhteisöstä on kurkistusaukko, jonka avulla voidaan pohtia yleisemmin erilaisten ryhmien ja ismien ahdasmielisyyttä. Vaikka tekstillä pyritään laajentamaan potentiaalista lukijakuntaa, se korostaa, että kohteena on nimenomaan ahdasmielinen yhteisö. Ahdasmielisyyden ja uskonnon niveltäminen toisiinsa on tyypillistä uskonnon julkisuuskuissa. Nivellys on vahvempi, kun puheen kohteena ovat muut kuin kristilliset valtakirkot. Toinen vahva julkinen nivellys yhdistää uskonnon ja eksotiikan. Virkamäen teoksessa Krishna-yhteisö kuvataan osittain ahdasmieliseksi ja osittain eksoottiseksi. Kuitenkin omaelämäkerrallinen ote tekee ahdasmielisyyden ja eksotiikan "toiseuttavista" mielikuvista uudenlaisia ja monimerkityksisiä: Virkamäen kuvaus omasta elämäntilanteestaan tekee hengellisen etsinnän ja yhteisöön liittymisen ymmärrettäväksi. Kertoja on melko tavallinen itseään etsivä nuori ihminen, joka armeijan jälkeen muuttaa Ruotsiin ja menee töihin alumiinivalimoon. Ei ole mitenkään tavatonta kysyä itseltään raskaassa työssä, että tätäkö tämä elämä nyt on. Kun ympäristö ja ystäväpiiri mahdollistavat oman elämänsä muuttamisen, ei Virkamäen ratkai-

sulla ole mitään tekemistä manipuloinnin tai mielen sekavuuden kanssa. Vastaavasti myös liikkeestä eroaminen on ymmärrettävää, koska omat tuntemukset eivät enää vastaa liikkeen käytäntöjä.

Kirjaa lukiessa voi vakuuttua, ettei yksittäisen uskonnollisen yhteisön mustamaalaaminen ole ainakaan tekijän tarkoitus. Pikemminkin teos esittelee yhteisön vahvuuksia ja sokeita pisteitä, unohtamatta kirjoittajan olevan osallinen ja tiettyyn näkökulmaan sidottu. Tätäkin enemmän kirja kertoo Virkamäen henkilökohtaisen tarinan, jossa varmuuden etsijästä ja löytäjästä tulee epävarmuuden ja ”eksistentiaalisen angstin” hyväksyvä ihminen. Kirjoittajasta ei tullut ateistia tai uskonnon uhria. Hänestä tuli omien sanojensa mukaan ihmisen keskeneräisyyttä sietävä ”spiritualisti”, jolle eri uskontojen välillä shoppailussa ei ole mitään pahaa (Turun ylioppilaslehti 22.9.2006). Tästä syystä on ilmeistä, että Virkamäki ei tavoittele sellaista uskontokritiikkiä, jossa oppisisältöjä pidetään epätosina väittäminä todellisuuden luonteesta tai taloudellisen riiston kätkevästä systeeminä. Jos siis valistusajattelijat pitivät uskontoa yksilöiden huiputuksena ja marxilaiset ajattelivat uskonnon historiallisesti kehittyvien talousmuotojen muutoksessa katoavaksi kansan oopiumiksi, liikkeestä erkaantuneen kritiikki kohdistuu lähinnä jäykkään toimintakulttuuriin, joka on osin ristiriitainen henkilökohtaisten käsitysten ja tunteusten kanssa.

Ensimmäisen kerran kuulin kirjasta, kun Virkamäki oli vieraana Voimala-ohjelmassa. Ohjelma herätti alustavan mielenkiinnon. Myöhemmin kustantaja lähetti kappaleen teosta. Sitä lukiessa kehkeytyi ajatus, jonka tulos on nyt tässä. Mukana on kolmelta aiheesta tavalla tai toisella kiinnostuneelta uskontotieteilijältä kommenttikirjoitus teoksesta ja sen aihepiiristä. Tekstit eivät pyri olemaan perinteisiä kirja-arvioita. Sen sijaan tavoitteena on tarjota lisäinformaatiota ja uusia näkökulmia kirjaan ja sen aiheeseen.

Kirkon tutkimuskeskuksen tutkija Kimmo Ketola väitteli vuonna 2002 teoksellaan *Indian Guru and His Western Disciples: Representation and Communication of Charisma in Hare Krishna Movement* Helsingin yliopiston uskontotieteen oppiaineessa. Hare Krishnaan ja muihin intialaisperäisiin uususkontoihin erikoistunut Ketola selvittää yhteisön yleisten institutionaalisten rakenteiden muutoksen lisäksi, miten liike on muuttunut Virkamäen kuvaamasta ajasta. 1980-luvun jälkeen yhteisön toimintakulttuuri ja taloudellinen perusta ovat muuttuneet erityisesti siksi, että temppelin ulkopuolella asuvien osuus liikkeen jäsenistä on kasvanut.

Turun yliopiston uskontotieteen assistentti Tuija Hovi on erikoistunut kääntymisen ja siihen liittyvän kokemukerronnan tutkimiseen karismaattisessa kristillisyydessä. Kommentissaan hän tarkastelee kääntymiskerrontaa sikäli kuin sitä tulee ilmi *Arka ja ahdas ismi* -teoksessa. Hovin mukaan Virkamäen kuvaus kääntymisestä ja liikkeestä erkaantumisesta noudattavat tavanomaista kääntymiskerrontaa. Kun konversiosta on kulunut aikaa, se näyttäytyy pitkäkestoiseksi ja monitahoiseksi prosessiksi eikä äkkinäiseksi muutokseksi. Myös Virkamäen erkaantuminen tai poiskääntyminen oli pitkä prosessi, jossa toistuvat tyypilliset piirteet tyhjyyden tunteesta uudenlaisen ajattelutavan rakentami-

seen. Tätä Virkamäen vähittäistä irtautumista Hovi kutsuu Stuart A. Wrightiin vedoten kausaaliprosessimalliksi, jossa uskonkriisejä on useita.

Uskontotieteen väitöskirjassaan *As Good as God: the Guru in Gaudiya Vaisnavism* (Åbo Akademi 2003) Måns Broo tarkasteli Krishna-uskonnonkin taustalla olevan intialaisen vaishnavismin guru-käsityksiä. Tässä Broo käsittelee Krishna-liikkeen kuvausten vaihtelevuutta ja lisäksi omaa asemaansa liikkeen "sisäpiiriläisenä". Se, että Broo on henkilökohtaisesti ollut mukana osassa kuvattuja tapahtumia, tuo uusia puolia esiin Virkamäen näkökulmasta ja persoonasta.

Kaikissa kolmessa puheenvuorossa Virkamäen teosta pidetään monipuolisena ja maltillisena esityksenä, mikä ei liikkeeseen pettyneiden kuvauksissa ole aina itsestään selvää. Julkisuuden mielikuvien monimuotoistamisen kannalta on tärkeää, että myös muut kuin tutkijat yrittävät kuvauksissaan tavoitella asiallisuutta ja monipuolisuutta eikä vain mahdollisimman suuria myyntilukuja shokeeraavin keinoin. Riippumatta siitä, ovatko kuvaukset yksipuolisia, monimielisiä, leimaavia, puoltavia tai neutraaliutta tavoittelevia, kaikenlaiset elämäkerralliset kuvaukset uskonnollisista yhteisöistä ja henkilökohtaisista uskonratkaisuista ovat uskonnontutkijoille sopivaa tutkimusaineistoa. Kuten kommenttipuheenvuorot osoittavat, tutkijat tuovat kuvauksista esiin sellaisia puolia, jotka pelkästään kirjaa lukiemalla jäävät huomaamatta.